การเมืองการปกครองเปรียบเทียบ : กรณีศึกษาการเมืองการปกครองเปรียบเทียบสุโขทัยกับอยุธยา

Comparative Government Politics : A Case Study of Sukhothai and Government Politics of Sukhothai Kingd

[1]พระใบฎีพงษ์ศักดิ์ รอดทะยอย ขนติพโล, [2]สิทธิกร พันศิริ
[1]Phra Pongsak Rodthayoi Khuntipalo, [2]Sitthikhorn Phansiri
[1,2]วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1,2]Puthasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[1]Corresponding author, e-mail: phongsak.rod@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

ลักษณะการเมืองการปกครองเปรียบเทียบของพระมหากษัตริย์แบบปิตุราชาในสมัยสุโขทัยตอนต้น ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเป็นพระมหากษัตริย์แบบธรรมราชา ตามสภาพแวดล้อมทางการเมืองและความจำเป็นในสมัยต่อมาอย่างไรก็ตาม การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมอาณาจักรก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับการใช้กำลังทางทหารกล่าวคือ อาณาจักอันกว้างใหญ่จะดำรงคงอยู่เฉพาะในสมัยของผู้นำคนนั้นในที่มีความสามารถทางการทหาร หรือมีปรีชาญาณด้านศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อสิ้นผู้นำคนนั้นแล้ว อาณาจักรจะแตกสลายไป เพราะศาสนาพุทธและการทหารไม่สามารถทำให้อาณาจักรที่กว้างใหญ่ดำรงคงอยู่ได้นาน ปัจจัยหลักที่ทำให้อาณาจักรอยู่ได้ยั่งยืนนาน คือ ปกครองแบบนี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ด้วยความยากลำบาก อันเนื่องมาจากอุปสรรคด้านคมนาคมและการสื่อสาร

ลักษณะการเมืองการปกครองเปรียบเทียบของพระมหากษัตริย์ในอยุธยาทรงอยู่ในฐานะเทวราชา ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจาก ลัทธิพราหมณ์ เขมรได้รับอิทธิพลเรื่องเทวราชาจากอินเดียและถ่ายทอดต่อมาให้อยุธยาด้วยเหตุนี้สถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาจึงมีลักษณะเฉพาะที่เป็นแบบแผนกว่าสมัยสุโขทัย

คำสำคัญ : การเมืองการปกครองเปรียบเทียบ, สุโขทัย, อยุธยา

Abstract

Comparative political and governmental characteristics of the patriarchs in the early Sukhothai period. It was modified to become a Dharma monarch according to the political environment and the necessity of later times. The use of religion as a means to assemble a kingdom is similar to the use of military force: The vast realm will only exist

in the days of that leader, in military competence. Or have a religious insight At the end of that leader The kingdom will be disintegrated. Because Buddhism and the military could not make the vast empire last long The main factor in the longevity of the kingdom is that this kind of rule is difficult to build. Due to obstacles in transportation and communication

He comparative political nature of the monarchs in Ayutthaya is the Dhevaraja. This is a belief based on the Khmer Brahminism, influenced by Devarahs from India and later passed on to Ayutthaya, for this reason the monarchy in the Ayutthaya period has a unique characteristic that is more conventional than the Sukhothai period.

Keywords : Sukhothai and Government Politics of Sukhothai Kingd

บทนำ

เปรียบเทียบลักษณะทางการเมืองการปกครองสถาบันพระมหากษัตริย์

ในการศึกษาลักษณะทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยนั้น เราจะศึกษาว่ามีลักษณะเป็นอย่างใด มีจุดเด่นและจุดอ่อนอยู่ตรงไหนบ้าง โดยจะศึกษาพิจารณาจากสถาบันพระมหากษัตริย์ การเมืองการปกครองเปรียบเทียบสุโขทัยกับอยุธยา

แนวคิดของสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบนทางการเมืองการปกครองที่ดำรงค์อยู่ และมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องและยาวนานในช่วงหนึ่งหรือตลอดช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ของประเทศส่วนใหญ่ สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นสถาบันทางการเมืองการปกครอง (ธโสธร ตู้ทองคำ, 2548: 4)

1. นักปรัชญาเมธีในสมัยกรีกโรมัน ได้แก่

เพลโต (Plato,427-947 b.c.) ได้แต่หนังสื่ออุตมรัฐ สภาพที่เป็นรัฐ (The Repuhlic) ควรมีผู้ปกครองที่เลือกสรรแล้ว ซึ่งจะต้องเป็นผู้ทีมีสติปัญญาและมีคุณธรรม ผู้ปกครองแบบนี้ คือ ราชาปราชญ์ (Philoso Pher Kng) อันหมายถึง ผู้ปกครองที่มีความเฉลียวฉลาดและเป็นผู้ที่มีคุณธรรมอันสูงส่ง ซึ่งจะต้องผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมที่รัฐเลือกสรรและจัดสรรให้ เพื่อเป็นผู้ปกครองในภายภาคหน้า

อริสโตเติล (Anristotle, 984-922 b.c.) อริสโตเติลได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการปกครองราชาธิปไตยว่าเป็นรูปแบบการปกครองในอุดมคติ กษัตริย์จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและความสามารถทางการเมืองถ้าเป็นราชาปราชญ์การปกครองก็ต้องเป็นไปเพื่อและประโยชน์ของรัฐ เป็นสำคัญ ซึ่งอริสโตเติลเห็นว่าเป็นไปได้ยาก เนื่องจากคนๆ เดียวมักเห็นแก่ตัวและไม่มีข้อจำกัดในการใช้อำนาจ

2. นักปรัชญาการเมืองสมักลาง ที่สำคัญ ได้แก่

นักปรัชญาการเมืองสมัยรัฐชาติ นักปรัชญาการเมืองสมัยนี้บางท่าน ได้สนับสนัตแนวคิดอำนาจอธิปไตยเป็นของกษัตริย์นักปรัชญาการเมืองแนวนี้ เรียกว่า นักปรัชญาการเมืองแนวกษัตริย์นิยม ตัวอย่างของนักปรัชญาการเมืองที่สนับสนุนแนวทางนี้ (พลศักดิ์ วิรไกรศิริ, 2529: 149-183)

ในโลกตะวันออก ในอินเดีย “อรรถศาสตร์” นับเป็นผลงานสำคัญที่ยังมีอาจสรุปได้ว่า แต่งโดยผู้ใดหรือบุคคลใด มีตัวตนจริงหรือไม่ แต่นักวิชาการชาวอินเดียคาดกันว่าจาณักยะ หรือเกาฏิลยะ จะเป็นผู้แต่ง (สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527: 610-619)

สาระสำคัญของผลงานชิ้นนี้จะเน้นความสำคัญของกษัตริย์ ที่ถือเป็นองค์ประกอบของรัฐที่สำคัญที่สุด และองค์ประกอบของรัฐทั้งมุขมนตรี ประชาชนหรือประเทศ ป้อมปราการ การคลัง กองทัพ และพันธมิตร ล้วนแล้วแต่ขึ้นตรงต่อกษัตริย์ด้วยกันทั้งสิ้น หน้าที่ที่สำคัญของกษัตริย์แบ่งออกได้เป็นสองด้าน กล่าวคือในด้านกิจกรรภายในกษัตริย์จะควบคุมดูแลราษฎรได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน แลในด้านกิจการภายนอก กษัตริย์จะอยู่ในฐานะเป็นผู้ปกป้องรัฐ และใช้นโยบายต่างประเทศ ดังนั้น กษัตริย์จึงมีหน้าที่และวิธีการในการสร้างชีวิตที่ดีของชุมชนหรือรัฐ กษัตริย์ จึงต้องมีขันติธรรมและตระหนักถึงผลของความชั่ว (สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527: 629) เมื่อกษัตริย์ได้ปฏิบัติตามพระราชกิจการและกฎของธรรมที่เหมาะสมกษัตริย์จะกลายเป็นต้นตอแห่งความยุติธรรม

ฮันเฟจื๊อ (ประมาณ 280 – 299. B.c) นักปรัชญาชาวจีน สำนักสัจนิยมหรือนิตินิยม (สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527: 629) ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากปรัชญาของชุนจื๊อ ฮันเฟจื๊อได้นำสิทธิมาอธิบายผู้ปกครองซึ่งหมายถึงจักรพรรดิในศิลปะการปกครองซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของผู้ปกครอง มาตรฐานที่ผู้ปกครองใช้ในการปกครอง และแหล่งอำนาจที่แท้จริง (สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527: 629) และที่สำคัญคือภัยของผู้ปกครองทั้งนี้เพราะผู้ปกครองมีชีวิตอยู่ทามกลางผู้คนทั้งปวง ความหลากหลายของผู้คนที่อาจมุ่งร้ายต่อผู้ปกครองได้ ผู้ปกครองจึงพึ่งระวังภัยที่มาจากขุนนางข้าราชการ ภัยที่มาจากตัวผู้ปกครองเอง ภัยจากผู้คนในรัฐ (มัลลิกา มัสอูดี, 2537: 355)

ความหมายของสถาบันพระมหากษัตริย์

ในสังคมทุกสังคม จะประกอบไปด้วยกลุ่มคนสองกลุ่ม คนกลุ่มหนึ่งจะเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่เป็นผู้ถูกปกครองหรือผู้ตาม คนอีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นคนกลุ่มน้อยที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองหรือ ผู้นำ คนทั้งสองกลุ่มต่างมีบทบาท และมี ส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม ให้เป็นไปตามความต้องการและปรารถนาของตน

ในส่วนของผู้นำกล่าวได้ว่า ในแต่ละสังคมย่อมมีผู้นำที่มีรูปแบบและลักษณะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยหลายประการ ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พัฒนาการของสังคม กล่าวคือ หากเป็นสังคมที่ เป็นไปอย่างเรียบง่าย มีลักษณะและโครงสร้างไม่สลับซับซ้อน สังคมก็จะได้ผู้นำที่เป็นผู้นำทางศาสนาหรือพิธีกรรม เมื่อสังคมขยายตัวเป็นชนเผ่า สังคมนั้นก็จะมีผู้นำที่เป็นนักรบ ที่ต้องมีการแย่งชิ่งปัจจัยการผลิตและทรัพยากรที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อคนในสังคมและเมื่อสังคมมาขยายขึ้นเป็นแคว้น อาณาจักร จักรวรรดิ และรัฐชาติ หรือประเทศในปัจจุบัน ผู้นำในแต่ละรูปแบบการ

ปกครองกันย่อมแตกต่างกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงในผู้นำย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการของสังคมเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม ในบรรดารูปแบบผู้นำที่มีอยู่ในทุกสังคม โดยปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ของเกือบทุกประเทศอันอาจเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งหรือตลอดประวัติศาสตร์ ก็คือ กษัตริย์ และทางสังคมใดที่มีกษัตริย์มีระเบียบแบบแผนมีโครงสร้างและกระบวนการ และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองอย่างต่อเนื่อง ก็จะหลายเป็นสถาบันทางกากรเมืองที่เรียกว่า สถาบันกษัตริย์หรือสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันพระมหากษัตริย์ประกอบไปด้วยสองคำ คือคำว่า “สถาบัน” กับคำว่า “พระมหากษัตริย์” คำว่าสถาบัน หมายถึง องค์กรที่สร้าง รักษา ป้องกัน แบบแผนพฤติกรรม และมีหน้าที่ในกิจกรรมที่ปะทะสังสรรค์และปฏิสัมพันธ์ต่อสังคม ดังนั้น สถาบันทางการเมือง หมายถึง องค์การที่สร้าง ป้องกัน แบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองและมีหน้าที่ในกิจกรรม ที่ปะทะสังคมสรรค์และปฏิสัมพันธ์ต่อสังคม ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม

ส่วนคำว่า “กษัตริย์” นั้น เป็นคำที่การใช้ใกล้เคียงกับคำหลายคำ ที่สำคัญ ได้แก่ จักรพรรดิ หมายถึง ผู้ปกครองทั้งปวงของพึงพอใจ และเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูง ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่ง จักรพรรดิจะใช้คู่กับจักรวรรดิ อันหมายถึง อาณาจักรที่ยิ่งใหญ่เหนืออาณาจักรทั้งปวงซึ่งได้มาจากการแผ่ขยายครอบงำอาณาจักรอื่นด้วยการทำสงคราม (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 200) พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึง ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินทั้งประเทศ แล้วพระราชทานสิ่งที่ครอบครอบทำมาหากินให้แก่ประชาชนทั่วไปตามพระราชอำนาจ เจ้าชีวิต หมายถึง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าชีวิตของคนทั้งปวง ธรรมราชา หมายถึง พระมหากษัตริย์ทรงรักษาธรรมโดยวิธีการปฏิบัติ (ชลธี ยังตรง, 2539: 50) นอกจากนี้ ก็ยังมีคำอื่นอีก เช่น กาหลิบ ซาร์ สมเด็จพระราชาธิบดี เป็นต้น

ส่วนคำว่า “พระมหากษัตริย์” นั้น เป็นคำที่มีความหมายอยู่สามประกอบด้วยกัน กล่าวคือ **ประการแรก** คือ พิจารณาความหมายคำรูปศัพท์ “มหา” แปลว่า ยิ่งใหญ่ กษัตริย์ แปลว่า นักรบ ผู้ยิ่งใหญ่ **ประการที่สอง** พิจารณาตามความหมายทั่วไป ที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต แบ่งได้เป็นสอบนัย นัยแรก สืบเนื่องมาจากกษัตริย์ที่มีที่มาจากนักรบ พระมหากษัตริย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน นัยที่สอง สืบเนื่องมาจากคติ มหาสมบัติ ซึ่งถือว่ามหาชนเป็นผู้เลือกกษัตริย์ **ประการที่สาม** พิจารณาจากความหมายทางการเมืองการปกครอง มีสองส่วน ส่วนแรก พระมหาษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัวใหญ่ ที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือกเป็นหมู่คณะ ส่วนที่สอบ พระมหากษัตริย์ เป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยอย่างเด็ดขาด และมีอำนาจล้นพ้น (ธานินทร์ กรับวิเชียร, 2520: 1)

สถาบันพระมหากษัตริย์ “หมายถึง” สถาบันทางการเมืองการปกครอง ที่ผู้นำมีลักษณะของการสืบทอด อำนาจโดยทางสายโลหิตเป็นสำคัญ นักวิชาการบางท่าน เช่น แดเนียล วิต กล่าวว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ หมายถึงสถาบันที่ผู้ปกครองสืบทอดอำนาจการปกครองโดยไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบเป็นทางการต่อประชาชน (Daniel Wit, 1953: 108) เป็นต้น จุดเน้นของวิต คือ การเป็นสถาบันทางการเมืองที่เป็นผลมาจากวิวัฒนาการของสังคมโดยมุ่งเน้นในยุโรปเป็นหลัก

องค์ประกอบขอสถาบันกษัตริย์ สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 ประการ กล่าว คือ (จรูญ สุภาพ รุ่งพงษ์ ชัยนาม, 2541: 504 - 505)

1. ฐานะของกษัตริย์ เป็นการศึกษาถึงฐานะของกษัตริย์ที่มีอยู่ในสังคมนั้นเป็นสำคัญ ที่แบ่งออกได้เป็นหลายฐานะ เช่น ฐานะเป็นหนึ่งในบรรดาคนที่เท่าเทียมกัน (กษัตริย์ในสมัยกลาง) ฐานะหัวหน้าครอบครัว (พอในสมัยสุโขทัย) ฐานะเป็นหัวหน้าขชมชน (นครรัฐกรีกในสมัยกรีกโบราณ) ฐานะเป็นเทพ (ฟาโรห์ในอียิปต์) หรือสมมติจักพรรดิในญี่ปุ่น หรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสวรรค์ (ฮ่อนแต้ในจีน) ฐานะเป็นองค์อธิปัตย์) กษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ฐานะเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เป็นต้น

2. อำนาจของกษัตริย์ องค์ประกอบนี้แบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่น หากแบ่งตามการยอมรับของประชาชนจะแบ่งได้เป็นอำนาจที่ชอบธรรม กับอำนาจที่ขาดความชอบธรรม หากแบ่งตามการใช้อำนาจเป็นไปโดยสมบูรณ์หรือเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แบ่งออกได้เป็นอำนาจขอบงกษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตย อำนาจของกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เป็นต้น

3.การประพฤติปฏิบัติของกษัตริย์ องค์ประกอบนี้เป็นการให้ความสำคัญกับแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และพระราชาจริยวัตรของกษัตริย์ แบ่งออกได้เป็นหลายประเภท เช่น ธรรมราชา เทวราชา ทรราช เป็นต้น

สถาบันพระมหากษัตริย์ ถือ กำเนินขึ้นพร้อมกับการก่อตั้งของอาณาจักรสุโขทัยซึ่งนับเป็นอาณาจักรแรกที่คนไทยได้รวบรวมสร้างบ้านเรือนจนเป็นเอกราชและเป็นอิสระ สถาบันพระมหากษัตริย์จึงนับเป็นสถาบันทางการเมืองการปกครองที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของอาณาจักร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ปัจจัยและแนวความคิดของสถาบันพระมหากษัตริย์สมัยสุโขทัย มีที่มาจากอาณาจักรสุโขทัยที่ถือกำเนิดขึ้นใน พ.ศ. 1781 อันเป็นการรวมกลุ่มของคนไทยในรูปแบบของชุมชน และสังคม ขนาดปานกลาง ที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนการรวบรวมอาณาจักรของคนไทยครั้งนี้เป็นการรวบรวมเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นและสร้างความเป็นอิสระเป็นครั้งแรก หลังจากที่มีชุมชนไทยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ยังคงตกอยู่ภายได้อิทธิพลของอาณาจักรอื่น อาณาจักรสุโขทัยพัฒนาขึ้นมาจากเผ่าชนที่รวมตัวกัน จึงมีสถาพสังคมที่ลักษณะเรียบง่าย อันสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นไปอย่างใกล้ชิด เปรียบเสมือนหนึ่งเป็นเครือญาติ รูปแบบการปกครองที่สำคัญ คือ การปกครองแบบพ่อปกครองลูก จากภายนอกด้วยภัยของสงคราม กล่าวคือ อาณาจักรขอม ซึ่งเคยเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรือง

ประการแรก ในการสื่อสารทางการเมืองด้านปัจจัยภายนอก การก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยเป็นช่วงเวลาที่ปลอดจากการคุกคาม จากภายนอกด้วยภัยของสงคราม กล่าวคือ อาณาจักรขอม ซึ่งเคยเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรือง ได้เสื่อมถอยอำนาจลง ภายหลังจากการรุกรานของมองโกล จึงจำเป็นต้องรักษาอำนาจในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งมีภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญต่อ ขอม มากกว่า จึงเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้สุโขทัยซึ่งอยู่ตอนบนรวบรวมอาณาจักรได้ก่อนอาณาจักรอื่น ส่วนพม่าก็ถูกรุกรานจากมองโกล เช่นกัน จึงทำให้ไม่สามารถสร้างอำนาจแข่งกับอาณาจักรสุโขทัย

ประกาสที่สอง ในการสื่อสารทางการเมืองด้านปัจจัยภายใน อาณาจักรสุโขทัยเกิดขึ้นจากการรวบรวมคนไทย โดยยึดถึงครัวเรือนเป็นหลัก ซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากชุมชนจนกลายเป็นเมือง ผู้นำจึงมีฐานะสูงขึ้นเป็นเจ้าหรือขุน ดังนั้นรูปแบการปกครองจึงเป็นไปตามสภาพสังคมที่มีลักษณะเรียบง่าย

ในการสื่อสารทางการเมืองด้านสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นปัจจัยสำคัญในการทำหนดรูปแบบการปกครอง ทั้งนี้เนื่องจาก การที่สุโขทัยเป็นอาณาจักรของคนไทยที่เริ่มก่อตั้งจึงทำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เพื่อให้ลด หรือปลอดอิทธิพล หรือการประยุกต์วัฒนธรรมของอาณาจักรที่ใหญ่กว่า เช่น ขอม และอินเดีย ให้เหมาะสมกับอาณาจักรของตน พระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์อาณาจักรสุโขทัยจึงปรากฏในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารทางการเมืองอยู่เสมอ เช่น การประดิษฐ์อักษรไทย การนำระฆังไปแขวนไว้ให้ประชนที่มีปัญหาสามารถมาเคราะห์ได้ เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่งการกำหนดรูปแบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก จึงเป็น กุศโลบาย ของพระมหากษัตริย์ในการสร้างกำลังพลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้อาณาจักร โดยสร้างการยอมรับให้กับชุมชนคนไทย และดึงดูดคนไทยจากแหล่งต่างๆ ให้เข้ามาพึ่งพระบรมธิสมภาร ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกหลายเล่ม

เมื่อแรกก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยยังมีอาณาเขตไม่กว้างขวางจำนวน พลเมือง ยังมีไม่มากและกำลังอยู่ในระยะการก่อร่างสร้างตนเพื่อความเป็นปึกแผ่นจึงยังคงมีความเคยชินอยู่กับการปกครองแบบดั้งเดิมซึ่งยึดถือความสัมพันธ์ทางครอบครัวเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้

พระมหากษัตริย์สุโขทัยในระยะต้นจึงทรงวางพระองค์ประดุจบิดาของประชาชนทรงปกครองดูแล ไพร่ บ้าน พลเมือง อย่างใกล้ชิดและด้วยความเอาใจใส่ เหมือน ดังพ่อบ้านดูแลรับผิดชอบลูกบ้านของตนในขณะเดียวกัน ก็ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดเหนือชีวิตของลูกบ้านด้วย การปกครองแบบนี้ก่อให้พระมหากษัตริย์แบบปิตุราชา ซึ่งมักจะคำนำหน้าพระนามว่า “พ่อขุน” (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และคณะ, 2556: 33)

ในยามสงบ พ่อขุนมีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ ประชาชนสามารถร้องทุกข์ต่อพ่อขุนได้อย่างใกล้ชิด นอกจากนั้น พ่อขุนยังมีภาระหน้าที่เป็นผู้พิพากษาสูงสุดในการให้ความยุติธรรมแก่ราษฎร วินิจฉัย ชี้ขาดข้อพิพาทต่างๆ ของพลเมือง อีกทั้งยังส่งเสริมทำนุบำรุงพุทธศาสนา สั่งสอนอบรบศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยเหลือดูแลการประกอบอาชีพด้วย ในยามสงคราม พ่อขุนจะเป็นแม้ทัพใหญ่ในการต่อสู้กับอริราชศัตรูรวมทั้งมีภาระหน้าที่ในการแผ่ขยายอาณาเขตเพื่อความมั่นงคงของอาณาจักร (วิไลเลขา ถาวาธนสาร และคณะ, 2524: 19-20, 46)

พระมหากษัตริย์แบบปิตุราชานี้เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งทางการเมืองการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยเป็นลักษณะเด่นที่มักจะได้รับการกล่าวถึงและอยู่ห้วงนึกคิดของผู้คนโดยทั่วไปเมื่อเอ่ยถึงประวัติศาสตร์สุโขทัย อันที่จริงราชาธิปไตยแบบพ่อปกครองลูกหรือปิตุราชาธิปไตยนี้มีอยู่เฉพาะในสมัยสุโขทัยตอนต้นเท่านั้น ต่อมาลักษณะของกษัตริย์แบบพ่อขุนจะได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเป็นกษัตริย์แบบธรรมราชา ตามสภาพแวดล้อมทางการเมืองและความจำเป็นในสมัยหลัง

เมื่อสิ้นรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรสุโขทัยอันกว้างใหญ่ได้แตกแยกเป็นเสี่ยงๆ ศิลาจารึกหลักที่ 3 หรือที่เรียกกันในอีกชื่อหนึ่งว่า ศิลาจารึกนครชุม ได้บรรยายถึงการเสื่อมอำนาจของอาณาจักรสุโขทัยที่แตกแยกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยหลังสมัยพ่อจุนรามคำแหงไว้ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อชั่วพระยารามราช..กว้างขวางรอดทุกแห่ง...เป็นเจ้าเป็นขุนอยู่บ้านเมืองตาก...หลายบั้นหลายท่อนดังเมืองแพ...นกเป็นขุนหนึ่ง เมืองคนที่พระบางหาเป็นขุนหนึ่ง...เมืองเชียงทองหาเป็นขุนหนึ่งเมือง ...หาเป็นขุนหนึ่ง เมืองบางพาหาเป็นขุนหนึ่ง ... ต่างทำเนื้อทำตนเขาอยู่ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521: 67-68)

ในรัชสมัยพระเจ้าลิไท สภาพทางการเมืองได้ทวีปัญหามากขึ้นทั้งการเมืองภายในอาณาจักรและการเมืองภายนอกในด้านการเมืองภายใน ได้เกิดปัญหาการสืบราชสมบัติ ทำให้การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าลิไทใน พ.ศ. 1890 มิได้เป็นไปอย่างราบรื่น พระองค์ต้องทรงใช้กำลังปราบปรามเจ้านายสุโขทัยกลุ่มอื่นๆ เพื่อขึ้นครองราชสมบัติ หลังจากนั้น ต้องทรงจัดการแก้ไขปัญหาความกระด้างกระเดื่องของเมืองเล็กเมืองน้อยที่ยังคงขึ้นอยู่กับอาณาจกกรสุโขทัย เพื่อให้เกิดความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย ในด้านการเมืองภายนอกในรัชสมัยของพระองค์ อาณาจักรล้านนาซึ่งอยู่ทางเหนือของอาณาจักสุโขทัยกำลังแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองอย่างมากและมีร่องรอยในตำนานมูลศาสนาว่า เมืองตากซึ่งเคยเป็นเมืองในอาณาจักรสุโขทัย ได้ตกเป็นของอาณาจักรล้านนาแล้ว สานทางทิศใต้ของสุโขทัยอาณาจักรอยุธยา

ซึ่งเพิ่งก่อตั้งขึ้นได้ไม่นานกำลังพยายามแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองของตนออกไปทุกวิถีทาง อาณาจักรสุโขทัยซึ่งอยู่กึ่ง กลางระหว่างอาณาจักรทั้งสองจึงตกอยู่ในภาวะที่ล่อแหลมมาก (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2521: 27-28)

ในท่ามกลางสถานการณ์เช่นนี้ สถาบันพระมหากษัตริย์แบบปิตุราชาซึ่งเป็นสถาบันการปกครองที่มีการจัดระเบียบอย่างง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน และเหมาะสำรับบ้านเมืองที่มีประชาชนไม่มาก ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ และไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วย จึงต้องมีการปรับปรุงสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ให้อยู่ในภาวะที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในภายนอกอาณาจักรได้

พระเจ้าลิไททรงตระหนักดีว่าทรงไม่สามาถจะแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นด้วยวิถีทางการทหารเพียงอย่างเดียว เพราะอำนาจทางการทหารของสุโขทัยในรัชสมัยของพระองค์มิได้เข้มแข็งเหมือนดังสมัยพ่อขุนรามคำแหงพระเจ้าลิไทจึงต้องทรงใช้ศาสนาพุทธเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการใช้กำลังทางทหาร พระเจ้าลิไททรงเสริมสร้างบุคลิกภาพของพระองค์ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนในสุโขทัยและของบรรดาหัวเมืองต่างๆ ด้วยการยึดแนวทางการเมืองกษัตริย์ที่ดีและกษัตริย์ที่ประเสริฐตามแนวคิดทางการเมืองของพุทธศาสนา นั่นก็คือการเป็นกษัตริย์แบบธรรมราชา

อาณาจักรสุโขทัยและอาณาจกรใกล้เคียงเป็นดินแดนที่ศาสนาพุทธหินยาลัทธิลังกาวงศ์ได้หยั่งรากลึก และมีอิทธิพลอย่างมากต่อประชาชนในสังคมเหล่านี้ ดังนั้น ประชาชนจึงมีความคุ้นเคยกับแนวคิดการเป็นกษัตริย์แบบธรรมราชา มีความเลื่อมใสศรัทธาและพร้อมที่จะรับแนวความคิดนี้

ธรรมราชา หมายถึง พระมหากษัตริย์ผู้มีธรรม หรือพระราชาผู้ปฏิบัติตามธรรม “ธรรม” ในที่นี้หมายถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่รับรู้ร่วมกันระหว่างกษัตริย์และประชาชนธรรมราชาจะแผ่อำนาจทั้งทางโลกและทางธรรม และจะยอมรับการปกครองโดยธรรมเป็นสิ่งกำหนดเงื่อนไขที่เป็นคุณค่าสำหรับผู้ปกครองพึงประพฤติปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชจรรยานิวัตร อำนาจของธรรมราชาจึงเป็นอำนาจที่ชอบด้วยธรรม ไม่ใช่อำนาจที่เกิดจากกำลังหรืออำนาจจากแหล่งอื่นๆ ธรรมราชาจึงเป็นผู้ปกครองที่มีฐานะสูงเด่นกว่าผู้นำที่ใช้กำลังหรืออำนาจอื่นๆ เป็นฐานอำนาจทางการเมือง การปกครอง นอกจากนั้น ธรรมราชาในสมัยพระเจ้าลิไทยังถูกยกให้สูงเด่นมากขึ้น ด้วยการให้มีฐานะเป็นพระโพธิสัตว์อีกฐานะหนึ่ง มีหน้าที่พาประชาชนข้ามวัฏสงสารไปสู่นิพพาน (ธิดา สาระยา, 2521: 20-21) “จุ่งเป็นพระพุทธ จุ่งจักเอาฝูงสัตว์ทั้งหลายข้ามสงสารทุกข์นี้ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521: 89)

อันที่จริงแนวคิดการเป็นกษัตริย์แบบธรรมราชาหรือการปกครองโดยธรรมไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งมีรัชกาลพระเจ้าลิไทแต่เป็นแนวคิดที่แทรกอยู่ทั่วไปในนโยบายการปกครองของอาณาจักรที่นับถือพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรที่นับถือพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรที่อยู่ทางตอนเหนือ เช่น อาณาจักรหรือภุญไชย อาณาจักรล้านนา ในอาณาจักรสุโขทัยเอง ก่อนรัชสมัยพระเจ้าลิไทก็มีการพูดถึงการปกครองโดยธรรมแล้ว ศิลาจารึกหลักที่ 2 กล่าวไว้ตอนหนึ่ง “ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ผู้หนึ่งชื่อพ่อขุนรามราชปราชญ์รู้ธรรม...” (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521: 39) ดังนั้น พระเจ้าลิไทจึงทรงเพียงแต่นำแนวความคิดเรื่องธรรมราชามาปฏิบัติให้เป็นระบบอย่างจริงจังเท่านั้น ยังผลให้แนวคิดเรื่องธรรมราชา วิวัฒน์ไปสู่การเป็นหลักสำคัญในการปกครองแทนที่แนวคิดเรื่อง ปิตุราชา

พระเจ้าลิไททรงส่งเสริมทำนุบำรุงพุทธศาสนาทั้งทางด้านการศึกษาธรรมะของคณะสงฆ์ การอบรม ศีลธรรมจรรยาแก่ประชาชน และการสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ในศาสนาในรัชสมัยของพระองค์ คณะสงฆ์ที่นครพันหรือเสมืองเมาะตะมะได้รับการยกย่องว่า มีความเคร่งครัดในพระวินัยและมีวัตรปฏิบัติ และคำสอนของศาสนาพุทธหินยาน ลัทธิกาวงศ์มาเผยแพร่ในดินแดนมอญ

ใน พ.ศ. 1900 พระสงฆ์ไทยสองรูป คือ พระอโนทัสสีและพระสุมนะได้ไปบวชเรียนอีกครั้งหนึ่งที่เมืองเมาะตะมะ สันนิษฐานว่าพระเถระทั้งสองคงจะรับการสนับสนุนจากพระเจ้าลิไทให้ไปศึกษาพระไตรปิฎกและวัตรปฏิบัติของลัทธิกาวงศ์ที่เมืองเมาะตะมะเพื่อนำมาเผยแพร่แก่คณะสงฆ์ในอาณาจักรสุโขทัย นอกจากนั้นใน พ.ศ. 1904 พระเจ้าลิไทได้ผนวช ณ วัดป่ามะม่วง ในการผนวชครั้งนี้พระองค์ได้ทรงอาราธนาพระอุทุมพระบุปผามหาสวามีพระสังฆราชเมืองเมาะตะมะ มาเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระองค์ การผนวชของพระเจ้าลิไทย่อมสรังความเลื่อมใส ศรัทธาแก่ประชาชนทั้งอาณาจักรสุโขทัยอาณาจักรใกล้เคียง (สินชัย กระบวนแสง, 2520: 16-17)

บทบาททางด้านพุทธศาสนาของพระเจ้าลิไทที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้พระองค์ทรงเป็นผู้นำทางด้านความคิดดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนแปลงแก้ไขศักราชที่คลาดเคลื่อนให้ถูกต้อง ซึ่งเมืองต่างๆ ก็ยอมรับและนำไปใช้ นอกจากนั้น ยังทำให้พุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัยในรัชสมัยของพระองค์เจริญรุ่งเรืองมาก สุโขทัยได้กลายเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในอาณาบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งตอนบนและตอนล้าง (สินชัย กระบวนแสง, 2520: 20-21)

ดังจะเห็นได้ว่า ใน พ.ศ. 1912 พระเจ้ากือนา แห่งอาณาจักรบ้านได้ทรงนิมนต์ พระสุมนะเถระไปเผยแพร่ศาสนาที่เชียงใหม่พระสุมนะได้นำพระบรมสารีริกธาตุที่ท่านชุดได้ ณ เมืองปางจา ไปด้วย พระเจ้ากือนาทางมีจิตศรัทธาปารถนาจะสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระสุมนะได้ชักชวนให้พระองค์ทรงสร้างที่เมืองตาก เพื่อให้ชาวสุโขทัยและชาวเชียงใหม่ได้มานมัสการทั่วกัน อีกทั้งยังได้ขอให้พระเจ้ากือนาทรงตั้งฑิตไสหลานของท่าน (พระสุมนะ) เป็นเจ้าเมืองตากด้วย เพื่อจะได้ดูแลเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระเจ้ากือนาได้ทรงปฏิบัติตามคำขอของพระสุมนะเพื่อ...”เอาเมืองนั้นบูชาสีสาธิคุณแห่งเจ้ากูแล” สุโขทัยจึงมีอิทธิพลเหนือเมืองตากอีกครั้งหนึ่ง (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2521: 27-28)

นอกจากพระสุมนะเถระพระภิกษุสุโขทัยรูปอื่นๆ ได้ไปเผยแพร่พุทธศานา ณ เมืองต่างๆ เช่น พระสุวรรณคีรีไปเมืองหลวงพระบางพระเวสสภูไปเมืองน่านและพระปิยทัสสีไปอยุธยาเป็นต้น กล่าวโดยสรุปการที่พระเจ้าลิไททรงใช้ศาสนาพุทธเป็นวิถีทางหนึ่งในการรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยนั้นนับว่าประสบผลสำเร็จมากพอควร ในรัชสมัยของพระองค์สุโขทัยได้กลับเป็นบึกแผ่นและเริ่มมีอำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง จารึกหลักที่ 8 ซึ่งเป็นจารึกที่บรรยายถึงพระเจ้าลิไททรงพาไพร่พลจากเมืองต่างๆ ในอาณาจักรสุโขทัยมาไหว้พระพุทธบาทที่เข้าสุมนะกูฏ เป็นประจักษ์พยานอันดีถึงความสำเร็จนี้

“ย่อมน่าคนทั้งหลายกระทำบุญธรรมบ่ขาดสักเมือง อยู่ในสองแควได้เจ็กข้าว” จงนำพลมามีทั้งชาวสระหลวง” สองแคว ปกยม พระบาง ชากังราวสุพรรภาว นครพระชุม เบื้องใน...เมืองพาน เมือง...เมืองราดเมืองสะค้านเมืองลุมบาจายเป็นบริพาร จึงขึ้นมานบพระบาทลักษณะอันตนหากประดิษฐานแต่ก่อนเหนือจอมเขาสุมนกูฏนี้” (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521: 117)

อย่างไรก็ตาม อาณาจักรสุโขทัยที่พระเจ้าลิไททรงรวบรวมขึ้นก็ยังมีอาณาเขตเล็กกว่าอาณาจักรในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง กล่าวคือ มีอาณาเขตเพียงแค่ทิศเหนือจดเมืองน่าน ทิศตะวันออกจดอาณาจักร้านช้าง ทิศใต้จดเมืองนครสวรรค์ และทิศตะวันตกจดเมืองตาก (วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์, 2524: 19-20, 46)

ดังนั้น ความมุ่งหวังของพระจ้าลิไทที่จะทรงกอบกู้อาณาจักรสุโขทัย ให้มีอำนาจมากเท่ากับในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง จึงประสบผลสำเร็จเพียงบางส่วนเท่านั้น

สรุป ลักษณะของพระมหากษัตริย์แบบปิตุราชาในสมัยสุโขทัยตอนต้น ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเป็นพระมหากษัตริย์แบบธรรมราชาตามสภาพแวดล้อมทางการเมืองและความจำเป็นในสมัยต่อมาอย่างไรก็ตาม การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมอาณาจักรก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับการใช้กำลังทางทหารกล่าวคือ อาณาจักอันกว้างใหญ่จะดำรงคงอยู่เฉพาะในสมัยของผู้นำคนนั้นในที่มีความสามารถทางการทหาร หรือมีปรีชาญาณด้านศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เมืองสิ้นผู้นำคนนั้นแล้วอาณาจักรจะแตกสลายไป เพราะศาสนาพุทธและการทหารไม่สามารถทำให้อาณาจักที่กว้างใหญ่ดำรงคงอยู่ได้นาน ปัจจัยหลักที่ทำให้อาณาจักรอยุได้ยั่งยืนนาน คือ ปกครองแบบนี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ด้วยความยากลำบาก อันเนื่องมาจากกอุปสรรคด้านคมนาคมและการสื่อสาร

เปรียบเทียบลักษณะทางการเมืองการปกครองสถาบันพระมหากษัตริย์อยุธยา

ลักษณะทางการเมืองการปกครอง

1. ฐานะและอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์

อาณาจักอยุธยาปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยเช่นเดียวกับอาณาจักรสุโขทัยในระบอบนี้ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำสูงสุดของอาณาจักร และทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจอย่างเด็จขาดแต่พระองค์เดียวในการปกครองทั้งในยามสงบและในยามสงคราม แม้ว่าสุโขทัยและอยุธยาจะใช้ระบอบการปกครองแบบเดียวกันแต่ก็มีความแตกต่างกันในด้าน คติ หรือแนวคิดที่ใช้เป็นหลักในสุโขทัยแนวคิดหลักที่ใช้ในการกำหนดก็คือ คติที่ว่า กำหนดฐานะและอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ในสมัยสุโขทัยแนวคิดหลักที่ใช้ในการกำหนดก็คือ คติที่ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประดุจบิดาของประชาชน” จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ในสมัยอยุธยาใช้แนวคิด หรือ คติ ใด

พระมหากษัตริย์ในอยุธยาทรงรับแนวคิดเรื่องเทวราชาจากเขมร ซึ่งเขมรก็ได้จากอินเดีย อีกต่อหนึ่ง คติเรื่องเทวราชา มีพื้นฐานมาจากลักธิพราหมณ์ คตินี้ มีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ ทรง มิใช้มนุษย์ธรรมดาหากทรงเป็นองค์อวตารของพระเป็นเจ้าใศาสนาพราหมณ์ ซึ่งอาจจะเป็นพระศิวะหรือพระวิษณุ องค์หนึ่ง ความเชื่อนี้จะปรากฏในพิธีบรมราชาภิเษกในพิธีนี้พราหมณ์ซึ่งถือกันว่าเป็นชนกลุ่มเดียวที่สามารถติดต่อกับพระเป็นเจ้าได้ โดยตรงจะเป็นผู้สาธยายมนต์อันเชิญพระเป็นเจ้าให้เสด็จลงมาสถิตในองค์พระมหากษัตริย์ นั้นในระหว่างประกอบพิธีพราหมณ์จะใช้คำพูดกับพระมหากษัตริย์เหมือน ดังเช่นพูดกับพระศิวะหรือพระวิษณุ และจะถวายสัญลักษณ์ต่างๆ ของพระเป็นเจ้าแด่พระมหากษัตริย์ด้วย เช่น พระสังวาลธุรำ พระแสงราชาวุธ และพระบรมนามาภิไธยที่มีคำว่า “ทิพยเทพวตาร” ซึ่งแปลว่า” อวตารของพระเป็นเจ้าบนสวรรค์” (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลาภพฤฒิยากร, 2517: 89) สิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่ประกอบในพิธีบรมราชาภิเษกแสดงให้เห็นว่า องค์พระมหากษัตริย์ได้เทรงกลายเป็นพระเป็นเจ้าแล้ว

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเป็นเทพเจ้า ก็ต้องมีการสร้างระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ต่างๆ และให้สอดคล้องกับฐานะและความยิ่งใหญ่ของพระองค์ สถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาจึงมีลักษณะเฉพาะที่เป็นแบบแผนแน่นอนกว่าสมัยสุโขทัย กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นมีอยู่หลายประการพอจะสรุปได้ดังนี้

ประการแรก มีกฎข้อบังคับว่า พระมหากษัตริย์จะต้องทรงอยู่ในที่สูงเหนือผู้อื่นใดทั้งสิ้น การตั้งที่ประทับ ของพระมหากษัตริย์จึงต้องอยู่เหนือคนอื่นๆ จะอยู่ต่ำกว่าหรือจะอยู่เสมอกันไม่ได้ กฎข้อบังคับนี้ต่อมาได้กลายเป็นขนบประเพณี ทำให้ทุกคนต้องลดตนให้ต่ำลงไปเมื่ออยู่ต่อหน้าองค์พระมหากษัตริย์ เพราะพระองค์ทรงเป็นเทพ จำต้องทรงอยู่เหนือมนุษย์ทั้งปวง

ประการที่สอง พระมหากษัตริย์จะต้องทรงแยกพระองค์ต่างหากออกจากคนอื่นๆ เพราะเมื่อพระองค์ทรงเป็นเทพเจ้าแล้ว จะทรงคลุกคลีกับคนธรรมดาสามัญไม่ได้ จะทำให้ขาดความเคารพ และทำให้เสื่อมในคติความเชื่อกฎเกณฑ์ขอนี้ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะสูงส่งและลี้ลับ จนกระทั่งราษฎรธรรมดาไม่สามารถจะเข้าถึงได้อีกต่อไป

ประการที่สาม ที่ประทับของพระมหากษัตริย์คือพระบรมมหาราชวังนั้น จะได้รับการสร้างขึ้นโดยเจตนาให้มีกฎเกณฑ์และมีพิธีการต่างๆ เหมือดังเป็นสถานในศาสนาพราหมณ์ โดยปกติในเทวสถาน

จะมีเทวทาสี คือทาสหญิงของพระเป็นเจ้าอยู่เป็นจำนวนมาก ทำหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้พระเป็นเจ้า ในพระบรมมหาราชวังก็เช่นกันจะมีนางสนมกำนัลอยู่เป็นจำนวมมากเพื่อปรนนิบัติรับใช้องค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนั้นจะมีพราหมณ์ประจำราชสำนักมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงมีฐานะเป็นเทพเจ้า

ประการที่สี มีการสร้างราชาศัพท์ขึ้นสำหรับกับองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์

ประการสุดท้าย คือ การออกกฎข้อบังคับหรือข้อห้ามต่างๆ มากมายเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ เช่น ห้ามจับต้ององค์พระมหากษัตริย์อย่างเด็ดขาด ห้ามมองพระมหากษัตริย์ห้ามถามอาการพระประชวรห้ามเอยพระนามจริงของพระมหากษัตริย์ และห้ามขุนนางวิวาทชกตีกันในเขตพระราชฐาน เป็นต้น หากผู้ใดทำผิดกฎข้อบังคับเหล่านั้ จะได้รับโทษทางอาญา (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2523: 11-29)

สรุป พระมหากษัตริย์ในอยุธยาทรงอยู่ในฐานะเทพเจ้า ตามคติความเชื่อของลัทธิพราหมณ์และสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยนี้ มีหลักการ และแบบแผนที่แน่นอน ในด้านพระราชอำนาจเนื่องจากพระมหากษัตริย์ ทรงมีฐานะสูงส่ง เป็นอวตารของพระเป็นเจ้า พระราชอำนาจ ของพระองค์ จึงมิได้เกิดจาก “สัญญาประชาคม”

แต่ได้จากการที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ และทรงมีความสูงส่งศักดิ์สิทธิ์ ในส่วนของภาระหน้าที่ พระมหากษัตริย์ ทรงมีหน้าที่ ในการทำสงครามป้องกันราชอาณาจักรให้พ้นจากภัยของอริราชศัตรู รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม คุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของอาณาประชาราษฎร์ ทำนุบำรุงส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และประกอบพิธีต่างๆ สำหรับ พระนคร

แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาจะทรงได้รับคติเทวราชาจากเขมร แต่ความเป็นเทวราชาของพระองค์ก็มีได้มีลักษณะเด็ดขาดและสมบูรณ์เหมือนเช่นประเทศต้นเค้าคติความเชื่อดังจะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์อยุธยาไม่เคยทรงเกณฑ์แรงงานคนเป็นจำนวนมาก ไปสร้างปราสาทหินขนาดใหญ่เพื่อเก็บพระบรมศพ ดังเช่นที่กระทำกันในอาณาจักรเขมร ที่เป็นเช่นนี้เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ ซึ่งเน้นว่าผู้ปกครองจะต้องยึดมั่นในทศพิธราชธรรม ราชจรรยานุวัตร และจักรวรรดิวัตร เทวราชาของอยุธยาจึงมีลักษณะปานกลางกล่าวคือไม่เป็นเทพเจ้าที่สูงส่งมากอย่างเขมร แต่ในขณะเดียวกันก็มิได้เป็นคนธรรมดาอย่างสุโขทัย (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2523: 34-47) อีกเรื่องหนึ่งที่ควรจะนำมาพิจารณาในหัวข้อนี้ก็คือ เพราะเหตุใดอาณาจักรอยุธยาจึงรับคติเทวราชาจากเขมรมาเป็นหลักในการกำหนดฐานะและอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่เป็นเช่นนี้เพราะตั้งแต่แรกก่อตั้งอยุธยา มีนโยบายอย่างแน่วแน่ที่จะแผ่ขยายอาณาจักรออกไปอย่างกว้างขวาง และทำลายศูนย์อำนาจทางการเมืองอื่นๆ เช่น อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักเขมร ดังนี้น อยุธยาจึงจำเป็นต้องสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สูงส่งและมีอำนาจเด็ดขาดนำเกรงขาม เอให้การปกครองดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้อาณาจักรที่กำลังแผ่ขยายออกไปอย่างไพศาลดำรงคงอยู่ได้ ปรากฏว่าอยุธยาประสบความสำเร็จในการเอาคติเทวราชามาใช้ สามารถสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีคุณลักษระตามที่กล่าวมาข้างต้น

สถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สูงส่ง และมีอำนาจเด็ดขาดน่าเกรงขามนี้ได้มีส่วนอย่างมากในการช่วยสนับสนุนให้อาณาจักรอยุธยาที่กว้างใหญ่ไพศาลสามารถดำรงอยู่นานหลายร้อยปี แม้เมืองเผชิญกับความผันผวนทางการเมืองหลายประการ เช่น การมีพระมหากษัตริย์ที่อ่อนแอหลายพระองค์ การแย่งชิราชสมบัติที่เกิดขึ้นหลายครั้ง และการส่งครามที่ทำกับพม่า เป็นต้น เดวิด เควายอัตต์ ได้กล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตรย์ ตามคติเทวราชาไว้ตอนหนึ่งว่า

“ลัทธิพราหมณ์ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่เปล่งรัศมีอันงดงาม มหัสจรรย์ เป็นสถาบันที่ตั้งอยู่ในชั้นจักรวาล ซึ่งค้ำจุนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั่วทุกสารทิศ” (ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์, 2521: 84)

2. การเมืองภายใน

ได้กล่าวมาแลวตั้งแต่ต้นว่า อาณาจักรอยุธยาเกิดจากการรวมตัวทางการเมืองของลพบุรีและสุพรรณบุรี ซึ่ง เป็นแคว้นสำคัญในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ดังนั้นการเมืองภายในอาณาจักรอยุธยาในช่วงระยะต้น จึงเป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างเจ้านายจากลพบุรีและเจ้านายจากสุพรรณบุรี เป็นการเมืองซึ่งจำกัด อยู่เฉพาะในกลุ่มชนชั้นสูงอันเป็นชนกลุ่มน้อยของสังคม ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พ.ศ. 1893-1912) การยิ่งอำนาจมิได้เกิดขึ้น เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นนักปกครองที่มีความสามารถมาก ได้ทรงประนีประนอมให้กลุ่มการเมืองทั้งสองอยู่ร่วมกันได้ แต่เมื่องพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว การแย่งอำนาจทางการเมืองระหว่างเจ้านายลพบุรีหรือราชวงศ์อู่ทอง และเจ้านายสุพรรณบุรีหรือราชวงศ์สุพรรณภูมิได้อุบติขึ้น และได้ดำเนินอยู่นานประมาณ 40 ปี (พ.ศ. 1912-1952) จึงได้ยุติลง โดยราชวงศ์สุพรรณภูมิก็ได้ครองอำนาจทางการเมืองอย่างเด็ดขาด ส่วนราชวงศ์อู่ทองนั้นหมดบทบาทไปจากการเมืองอยุธยา

เมือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 1912 พระราเมศวร พระราชโอรสซึ่งขณะนั้นครองเมืองลพบุรี ได้เสด็จมาครองราชย์สมบัติที่กรุงศรีอยุธยาลืบต่อมา แต่พระองค์ทรงครองราชย์ได้เพียงปีเดียว (พ.ศ.1912-1913) ขุนหลวงพระงั่วซึ่งมีศักดิ์เป็นพระปิตุ (ลุง) และขณะนั้นครองเมืองลุพรรณบุรี ได้ยกกองทัพมาแย่งราชสมบัติจากสมเด็จพระราเมศวรที่อยุธยาเมื่อ พ.ศ. 1913 สมเด็จพระราเมศวรมิได้ทรงสู้รบด้วย ทรงยอมแพ้แต่โดยดี และเสด็จกลับไปและทับที่ลพบุรีถึงเดิมของพระองค์ การแย่งชิงราชสมบัติครั้งนี้นเป็นการแย่งอำนาจทางการเมืองระหว่างลุงและหลาน

เมื่อขุนหลวงพระงัวหรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงขึ้นครองราชย์ที่อยุธยาแล้วทางเมืองสุพรรณบุรีเจ้านายราชวงศีสุพรรณภูมิได้ครองเมืองนี้สืบต่อมา ขุนหลวงพะงั่วครองราชย์สมบัติระหว่าง พ.ศ. 1913-1931 เมื่องพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว พระราชโอรสซึ่งมีพระชนม์เพียง 15 พรรษา ทรงพระนามว่า เจ้าทองลัน เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อมาได้เพียง 7 วัน สมเด็จพระราเมศวรได้เสด็จยกกองทัพจากพบมาชิงราชสมบัติ จากพระเจ้าทองลัน และโปรดให้สำเร็จโทษที่วัดโคกพระยา การแย่งอำนาจทางการเมืองครั้งที่สองนี้เป็นการต่อสู้ระหว่างลูกพี่-ลูกน้อง และวงศ์อู่ทองก็ได้กลับขึ้นมามีอำนาจที่อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างที่เจ้านายราชวงศ์อู่ทองมีอำนายที่อยุธยานั้นที่เมืองสุพรรณบุรซึ่งเป็นว่นหนึ่งของ

อาณาจักรอยุธยา เจ้านายราชวงศ์สุพรรณภูมิยังคงมีอำนาจอยู่ และดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากฐานที่มั่นของตนต่อไปอย่างไม่ดยุดยั้ง

เจ้านายราชวงศีอู่ทอง 2 พระองค์? คือ สมเด็จพระราเมศวร (พ.ศ. 1931-1938) และสมเด็๗พระราเราชาพระราชโอรส (พ.ศ. 1938-1952) ครองราชย์อยู่ที่อยุธนารวมกันได้เพียง 21 ปี ก็หมดอำนาจและหมดบทบาทไปจากการเมืองอยุธยา กล่าวคือ ใน พ.ศ. 1952 สมเด็จพระรามราชา ทรงมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับเจ้าเสนาบดี ซึ่งเป็นขุนนาง(พระโอรสของพระอนุชาขุนหลวงพะงั่ว) เสด็จยกกองทัพลงมายึดกรุงศรีอยุธยาจากสมเด็จพระรามราชาและเนรเทศพระองค์ไปอยู่ที่ปทาคุจาม ซึ่งปัจจุบันเราก็ยังไม่ทราบว่าคือสถานที่ใด (พระราชพงศาวดารฉบับพระหัตถเลขา เล่ม 1, 2516: 111-118, พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, 2498: 443-446)

นับจาก พ.ศ. 1952 เป็นต้นมาปัญหาการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างราชวงศ์อู่ทองและราชวงศ์สุพรรณภูมิได้ยุติลงโดยราชวงศ์อู่ทองเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และราชวงศ์สุพรรณภูมิได้ครองอำนาจทางการเมืองอย่างเด็ดขาด มาจนถึงช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 เมื่อพิจารณาจากการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างราชวงศ์ทั้งสองแล้ว กล่าวได้ว่าการจะได้อำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น จะต้องอาศัยกำลังทหารเป็นพื้นฐานสำคัญดังจะเห็นได้ว่า ราชวงศ์สุพรรณภูมิซึ่งมีความเข้มแข็งทางการทหารเป็นฝ่ายประสบชัยชนะในที่สุด

อย่างไรก็ตามนอกจากการต่อสู้โดยอาศัยกำลังทหารแล้วราชวงศ์อู่ทองและราชวงศ์สุพรรณภูมิยังต่อสู้โดยการแสวงหาการรับรองทางการทูตจากจีน ซึ่งขณะนั้นเป็นมหาอำนาจทางการเมืองในดินแดนแถบนี้ เช่น ในช่วงที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงัว) ทรงครองราชย์โดยแย่งมาจากสมเด็จพระราเมศวรนั้น พระราชมารดาของสมเด็จพระราเมศวร (พระขนิษฐาของขุนหลวงพะงั่ว) ได้ทรงสังคณะทูตนำเครื่องบรรณาการไปถวายพระมเหสีของพระจักรพรรดิจีนถึง 2 ครั้งใน พ.ศ. 1916 และทูตฟ้องว่าพะราชโอรสถูกแย่งราชสมบัติแต่พระมเหสีได้ทรงปฏิเสธ 2 ครั้งเช่นกัน และได้สร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนแน่นแฟนกว่าทางฝ่ายลพบุรี (Charnivit Kasetsiri, 1976: 18, 22-24) อย่างไรก็ตาม การที่จะได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองในอยุธยาจะต้องอาศัยกำลังทหารเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด ล้วนการแสวงหาการรับรองทางการทูตจากจีนเป็นเพียงปัจจัยรองที่มาประกอบเท่านั้น

บทสรุป

พระมหากษัตริย์ในอยุธยาทรงอยู่ในฐานะเทวราชา ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจาก ลัทธิพราหมณ์ เขมรได้รับอิทธิพลเรื่องเทวราชาจากอินเดียและถ่ายทอดต่อมาให้อยุธยาด้วยเหตุนี้สถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาจึงมีลักษณะเฉพาะที่เป็นแบบแผนกว่าสมัยสุโขทัย

สมัยสุโขทัย - บ้านเมืองยังไม่ใหญ่โตมาก มีสภาพเป็นนครรัฐ มากกว่าความเป็นอาณาจักร เพราะนอกจากสุโขทัยแล้วก็ยังมีอีกหลายๆ เมืองในตอนนั้น ผู้คนยังไม่มาก การปกครองจึงเป็นอย่างพ่อ

ปกครองลูก คือ ผู้ปกครองเป็นพ่อ ราษฎรเป็นลูก เมื่อมีข้อขัดข้องหมองใจกันก็สามารถมาร้องเรียนกับผู้ปกครองได้โดยตรง ข้อดีคือผู้ปกครองสามารถดูและทุกข์สุขของราษฎรได้แบบทั่วถึงและยุติธรรม ข้อเสียคือถ้ามีจำนวนประชากรมากๆ จะไม่ค่อยได้ผล

อยุธยา - อยุธยาไม่ได้ไปตีสุโขทัยให้แตกแล้วยึดมาเป็นหัวเมือง ต้องทำความเข้าใจว่าสุโขทัยนั้นค่อยๆ เสื่อมอำนาจลง ในขณะเดียวกันกับที่อยุธยากำลังประกาศศักดาขึ้นมา จึงมีการแต่งงานทางการเมือง และวิธีการทางการทูตต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงสองรัฐเข้าด้วยกัน หลังจากกลืนสุโขทัยสำเร็จแล้ว (ความเสื่อมของสุโขทัย หลักๆ นั้นน่าจะมาจากการที่แม่น้ำเปลี่ยนทิศทาง + ห่างไกลทะเล มากกว่า) อยุธยาได้มีการแผ่ขยายอำนาจออกไปเรื่อยๆ จากสภาพนครรัฐที่มีหลายๆ เมือง จึงเริ่มรวมตัวกันเป็นอาณาจักรอยุธยาศรีรามเทพนคร โดยมีกรุงศรีฯเป็นราชธานี ส่วนเมืองอื่นๆ ก็เปลี่ยนสถานะเป็นหัวเมืองไป

เอกสารอ้างอิง

ธโสธร ตู้ทองคำ “สถาบันพระมหากษัตริย์” เอกสารการสอนชุดวิชาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน่วยที่ 9 นนทบุรี สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2548 หน้า 4.

จรูญ สุภาพ รุ่งพงษ์ ชัยนาม “สถาบันพระมหากษัตริย์” เอกสารการสอนชุดวิชาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน่วยที่ 8 นนทบุรี สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2541 หน้า 504 - 505

ชลธี ยังตรง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดชมหาราชกับการปกครองไทย” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชหมาราชกับกากรปกครองไทย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น 2539 หน้า 50

ธานินทร์ กรับวิเชียร พระมหากษัตรย์ในระบบบประชาธิปไตย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2520 หน้า 1

ธิดา สาระยา “โครงสร้างของชนชั้นในสังคมสุโขทัย “รวมปาฐกถาสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ 2520-2521 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2521 หน้า 20-21

พระราชพงศาวดารฉบับพระหัตถเลขา เล่ม 1 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์คลังวิทยา 2516 หน้า 111-118 และพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ กรุงเทพมหานคร สำนักพดิมพ์คลังวิทยา 257 หน้า 443-446

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลาภพฤฒิยากร “เรื่องบรมราชาภิเษก” ชุมนุมพระนิพนธ์ กรุงเทมหานคร โรงพิมพ์พระจันทร์ 2517 หน้า 89

พลศักดิ์ วิรไกรศิริ เอกสารคำสอนความคิดทางการเมืองเบื้องต้น ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโคฬ ประสานมิตร 2529 หน้า 149 - 183

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ “บทบาทของพระหมาธรรมาราชาลิไท ศาสนาและ/หรือการเมือง” เมืองโบราณ 5 ตุลาคม-พฤศจิกายน 2521 หน้า 27-28

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สถาบันพระมหากษัตริย์ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์แสงรุ้งการพิมพ์ 2523 หน้า 11-29

ม.ร.อ. อคิน รพีพัฒน์ สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416 กรุงเทพมหานคร โพงพิมพ์พิฆเณศ 2521 หน้า 84

มัลลิกา มัสอูดี “ลักษณะการปกครองไทย” เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกา หน่วยที่ 7 นนทบุรี สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุFขทัยธรรมาธิราช 2537 หน้า 355

วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์ “โครงสร้างทางการเมืองสมัยสุขโขทัย” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524 หน้า 19-20 หน้า 46

วิไลเลขา ถาวาธนสาร และคณะ พื้นฐานวัฒนธรรมไทย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521 หน้า 32-33

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และคณะ เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทยห หน่วยที่ 2 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2556หน้า 33

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ปรัชญาผู้ปกครองตะวันออก เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมืองหน่วยที่ 13 นนทบุรี สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยะรรมาธิราช 2527 หน้า 619 – 610

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา กรุงเทพมหานคร บริษัท แอสโซสิเอท เต็ดโฮคลาส กรุ่ป จำกัด 2539 หน้า 200

สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สำนักเลขาการคณะรัฐมนตรี หน้า 67-68.ม.ร.อ. อคิน รพีพัฒน์ สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416 กรุงเทพมหานคร โพงพิมพ์พิฆเณศ 2521 หน้า 84.

วิไลเลขา ถาวาธนสาร และคณะ พื้นฐานวัฒนธรรมไทย กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521 หน้า 32-33.

วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์ “โครงสร้างทางการเมืองสมัยสุขโขทัย” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524 หน้า 19-20 หน้า 46.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และคณะ เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทยห หน่วยที่ 2 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2556หน้า 33.

สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 กรุงเทพมหานคร โพงพิมพ์สำนักเลขาการคณะรัฐมนตรี หน้า 67-68.

สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 หน้า 98 (จารึกหลักที่ 5).

สินชัย กระบวนแสง ประวัติศาสตร์สุโขทัย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพหมหานคร โรงพิมพ์พิฆเณศ 2520 หน้า 11-16หน้า 55-57.

Charnivit Kasetsiri The Rise of Ayudhya London: Oxford Univesity Press, 1976,pp.18, 22-24.